

## **Military-Patriotic Education of Higher Education Students in Ukraine**

**Valerii Budak**

*Doctor of Technical Sciences, Full Professor, Academician of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Rector V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine*

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2698-6333>

e-mail: [office@mdu.edu.ua](mailto:office@mdu.edu.ua)

**Svitlana Hryshchenko**

*Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor,  
Professor of the Department of Social Work and  
Educational and Pedagogical Sciences,  
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Collehium»,  
Chernihiv, Ukraine*

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7981-3578>

e-mail: [intensiv3000@meta.ua](mailto:intensiv3000@meta.ua)

**Oksana Oleksyuk**

*PhD in Education, Associate Professor of Pedagogy, Psychology and Inclusive Education, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine*

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5527-3861>

e-mail: [oleksjukoksana@ukr.net](mailto:oleksjukoksana@ukr.net)

**Iryna Loshchenova**

*PhD in Education, Associate Professor  
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine*

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3818-8008>

e-mail: [loshchenova.irina@gmail.com](mailto:loshchenova.irina@gmail.com)

**Kaleniuk Svitlana**

*PhD in Philology, Associate Professor,  
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine*

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-6055-8351>

e-mail: [kalenukso@gmail.com](mailto:kalenukso@gmail.com)

## ***Abstract***

The article analyzes the aspects and specifics of military-patriotic education of higher education and master's degree education students. Different types of research, methods and current empirical data were used to carry out scientific search.

**Keywords:** military-patriotic education; higher education students; departments of military education in universities; bachelor's degree; master's degree; protection of the country from military aggression.

## **Introduction**

**Метою** наукової розвідки є виявлення ціннісних характеристик військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти України.

З початком військової агресії Росії проти України дуже гостро постає питання захисту Вітчизни. Висуваються нові вимоги до підготовки здобувачів вищої освіти різних спеціальностей до захисту нашої країни як в лавах Збройних Сил України, так й при виконанні своїх професійних обов'язків.

Питання складових національного та військово-патріотичного виховання та його педагогічні особливості розглядаються у багатьох роботах видатних вітчизняних вчених, зокрема: теоретико-методологічні аспекти формування мотивації готовності студентської молоді до захисту Вітчизни (Ю. Бабаян, 2017); особливості військово-патріотичного виховання студентської молоді (В. Будаєв, 2017); змістова сутність військово-патріотичного виховання студентської молоді (О. Вербовський, 2015); проблема національно-патріотичного виховання (С. Грищенко, О. Ілішова, Д. Єфімов, Н. Макогончук, 2022); військово-патріотичне виховання української молоді в сучасних умовах (С. Челпаков, Л. Костюк, 2016) та інших [1; 2; 3; 4; 5; 8; 9; 11].

## **Material & methods**

**Учасники.** 124 здобувача вищої освіти Т.Н. Shevchenko National University «Chernihiv Collehium» (Chernihiv, Ukraine) та V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University (Mykolaiv, Ukraine) – (62 – бакалаврату, 62 – магістратури різних спеціальностей), (78 – дівчат, 46 – юнаків), у 2021-2022 навчальному році.

За результатами опитування здобувачів вищої освіти захищати Україну зі зброєю в руках готові – 36,0%; захищати Україну в разі мобілізації – 3,7%; 14,0% молоді вже бере участь у бойових діях захисту України; 32,2% молоді не має намірів у разі необхідності захищати Україну зі зброєю в руках. За результатами опитування щодо причин не готовності громадян захищати Україну зі зброєю в руках було встановлено,

що трохи більше половини опитаних (65,7% дівчат) причиною не готовності захищати Україну зі зброєю в руках назвали, що це чоловіча справа; 13,5% здобувачів відповіли, що захищати Україну зі зброєю в руках повинні професійні військові; 8,4% здобувачів вищої освіти, що не можуть залишити свою сім'ю; 10,4% юнаків, що не дозволяє стан здоров'я; 3,6% здобувачів, що не дозволяє вік; 1,3% здобувачів вищої освіти (бакалаврату) відповіли, що не дозволяють релігійні погляди. На питання щодо релігійних поглядів здобувачі вищої освіти (магістратура), не відповіли. Аналіз результатів опитування респондентів щодо захисту України від російської агресії дозволив встановити існує також необхідність удосконалення їхнього фізичного стану, на випадок необхідності захищати Україну. Було встановлено, що тільки 54,7% здобувачів вищої освіти (бакалаврату) та 42,4% (магістратури) займаються фізичною культурою та спортом; 3,8% здобувачів займаються у спортивних секціях. За результатами опитування здобувачів вищої освіти (бакалаврату) щодо необхідності захищати незалежність і територіальну цілісність України ненасильницькими методами, такими як волонтерство, благодійність було встановлено, що 75,8% вже це роблять, але важливішим вважають службу в Збройних Силах України. В результаті нашого опитування встановлено, що військово-патріотичне виховання є необхідним та дієвим, на питання про його важливість 98,7% здобувачів вищої освіти (бакалаврату) та 99,1% – магістратури, відповіли позитивно.

**Results.** Україна – це наша земля. Це наша країна. Захист нашої Вітчизни натеper є актуальнішою проблемою. Військово-патріотичне виховання залежить від готовності здобувачів вищої освіти до захисту Батьківщини.

Видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський в своїх працях доводив, що «...патріотичне виховання школярів доцільно здійснювати на національних цінностях, серед яких провідними є любов до рідної землі, народу й Батьківщини, любов до найбільш рідних людей, членів сім'ї та родини, любов до рідної мови, шанобливе й бережливе ставлення до історії та культури українського народу, праця на благо свого народу й Батьківщини» [10, 256]. В результаті нашого дослідження можемо констатувати, що військово-патріотичне виховання саме здобувачів вищої освіти має будуватися «на засадах виховання захисника інтересів своєї країни» [2]. Ця теза прописана у статті 17 Основного Закону України – Конституції України. Відтак, кожний

громадянин відповідно до Конституції України повинен мати почуття обов'язку та відповідальності щодо захисту країни, бути готовим відстоювати її суверенітет і незалежність.

Зауважимо, що війна змогла акцентувати увагу на необхідності активізації виховання здобувачів вищої освіти. Натепер, коли Україна втратила частину своєї території, питання військово-патріотичного виховання є вкрай важливими. Сьогодні подолання воєнної агресії зі сторони Росії на нашій території – вимагає більшої патріотичної свідомості, утвердження ідеї нації – варто вирішити у фокусі військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти на державному рівні: посилення державно-патріотичної складової у викладанні дисциплін у закладах вищої освіти; «пропагування кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини; відзначення державних свят як способу піднесення національно-патріотичних почуттів молоді; відзначення народних, традиційних, обрядових свят, залучення молоді до організації та проведення культурно-мистецьких, спортивних та дозвіллевих заходів, зустрічей» [11, 98]. Погоджуємося з твердженням вітчизняного вченого С. Челпакова, що «ефективними можуть бути невеликі за обсягом акції, що не потребують значного вкладання коштів, проведення змагань і конкурсів військово-патріотичного змісту. Важливими для пробудження національної свідомості, розуміння історичної правди можуть стати й такі заходи, як розповсюдження в ЗМІ та системі Інтернет статей патріотичного спрямування; демонстрація високохудожніх і правдивих кінострічок про історію визвольних змагань українського народу, телепередач про героїв Небесної Сотні та учасників АТО» [11, 98].

Вітчизняні наукові розвідки доводять, що для успішності військово-патріотичного виховання сучасних здобувачів вищої освіти необхідно враховувати соціальні ролі, які молоді люди в процесі набуття вищої освіти виконують в суспільстві. «Саме аспект соціальної ролі громадського діяча складає основу наших подальших досліджень у патріотичному, зокрема військово-патріотичному, вихованні студентської молоді» [2, 76].

В своїх наукових працях щодо військово-патріотичного виховання сучасні дослідники мають спиратися на Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання. «Основними завданнями якої є: формування почуття

патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей; виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування здібностей до аналізу зовнішньо- та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події й підтримувати належну обороноздатність країни; формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, досягнення відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості; підвищення престижу військової служби, військової професійної орієнтації молоді, формування та розвиток мотивації, спрямованої на виховання патріотичних почуттів, підготовку до захисту Української держави» [2, 76].

За логікою нашого дослідження важливо нагадати, що «мета патріотичного виховання – формування громадянина-патріота України, який готовий самостійно будувати державу та забезпечувати її національну безпеку» [6].

Погоджуємося, що заклади вищої освіти України повинні виховувати патріотизм у здобувачів вищої освіти як бакалаврату, так й магістратури. «В освітній сфері університету процес професійної підготовки фахівців ґрунтується на врахуванні вимог до кваліфікації та компетентностей, якими мають володіти випускники університету. Одним із таких компонентів є патріотизм. Оскільки освітній заклад виховує у молоді патріотичні почуття, безперечно, що сучасні фахівці в освітній сфері самі повинні відповідати однаковим вимогам, тобто розвивати патріотичні почуття» [2, 76].

Як стверджують більшість вітчизняних вчених, для військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти маємо спиратися на тезу з Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, що «психологічна підготовка спрямовується на формування у молоді людини психологічної готовності до діяльності у складі військового колективу в умовах проходження військової служби, а також до дій в екстремальних ситуаціях» [7].

У цьому контексті особливо важливим аспектом сучасної вищої освіти є, з одного боку, формування почуття власної національної ідентичності, захист усього, з чого складається Україна, виховання у молоді відповідальності, поваги та любов до Батьківщини, почуття гордості за те, що є українцем, патріотом XXI століття.

Події останнього року показують, що забезпечення національного суверенітету і територіальної цілісності України потребує докорінного реформування вітчизняної системи виховання сучасної молоді. Для нашого дослідження важливою є думка вітчизняних вчених С. Челпакова та Л. Костюка: «Проблема військово-патріотичного виховання має чітку цільову настанову – готувати громадян до захисту Батьківщини – і виступає складовою системи національної безпеки України. У сучасних умовах актуальним завданням є теоретичне осмислення патріотизму у контексті формування нових підходів до національно-патріотичного виховання молоді» [11].

Важливими вважаємо твердження сучасних дослідників С. Грищенко, О. Ілішової, Д. Єфімова, Н. Макогончук, що «національні інтереси України та політична мета новітнього державотворення обумовлюють нинішні вимоги до національно-патріотичного виховання. Складовими національно-патріотичного виховання є: громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання. Національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі національних цінностей» [4, 119].

У процесі аналізу проблеми військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти виявлено суперечності між об'єктивним зростанням вимог суспільства до рівня сформованості патріотичних поглядів молоді, понять, переконань і загалом переконань у складних соціально-економічних умовах сьогодення та реальним станом національно-патріотичного виховання в університетах; між виховним потенціалом і можливостями різних форм і методів щодо національно-патріотичного виховання та їхньою реалізацією на практиці. Патріотичні ідеали здобувачів вищої освіти формуються в процесі соціалізації особистості, їхнього навчання, набуття соціального досвіду, вони трансформуються в стійкі духовні утворення – погляди, ідеали, переконання, цінність орієнтації. У цьому аспекті наголосимо на ролі національних традицій, звичаїв та обрядів. Увесь цей досвід впливає на виховання майбутнього фахівця, який володіє не тільки певною сумою знань, умінь та навичок, але й прагне включитися в демократичні процеси. Слід погодитися з цією слушною думкою.

Наша наукова розвідка доводить необхідність продовження вивчення дисципліни «Захист Вітчизни» у вищій школі. О. Остапенко констатує, що саме це «підвищить ефективність навчально-виховного процесу здобувачів вищої освіти за рахунок збільшення навчальних годин на практичні заняття з тактичної медицини, виживання на місцевості, вивчення різних видів стрілецької зброї, тренування зі стрільби та застосування інтерактивних методів навчання та виховання в процесі підготовки (перепідготовки) молоді України щодо військової служби та захисту Вітчизни; покращить процес підготовки (перепідготовки) й учнівської молоді щодо військової служби та захисту Вітчизни; підвищить рівень національно-патріотичного виховання» [9, 269–270].

Зауважимо, що натеper проведений аналіз різних концепцій патріотизму (націоналістичної, соціокультурної, пацифістської, військово-патріотичної, християнської, громадянської, державницької) дозволив проектувати зміст –військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти як бакалаврату, так й магістратури. Вітчизняний вчений О. Вербовський вважає, що «критеріями відбору якостей патріотизму, які необхідні для несуперечливої інтеграції в патріотичній свідомості здобувачів вищої освіти, стали: гуманістичність, державність, духовність, народність» [3, 17].

Цілком очевидно, що виховання – це соціально обумовлений процес, воно завжди визначається конкретними потребами суспільства. В умовах сьогодення, безперечно, такою потребою виступає і військово-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти бакалаврату й магістратури різних спеціальностей. Результати нашого педагогічного експерименту (опитування дало найцінніші результати), військово-патріотичне виховання полягає у формуванні в здобувачів вищої освіти національної свідомості і самосвідомості, гордості й гідності, утвердження у свідомості здобувачів почуття обов’язку, честі, совісті, любові до українського народу, ненависті до тих, хто зазіхає на його незалежність і волю, територіальну цілісність держави.

**Conclusions.** Науковою новизною нашого педагогічного дослідження вважаємо важливі аспекти військово-патріотичного виховання, визначені на основі опитування здобувачів вищої освіти: 1. Актуальність військово-патріотичного виховання. 2.

Важливість популяризації роботи військових кафедр університетів. 3. Формування військово-патріотичних ціннісних орієнтирів захисника Вітчизни.

*Перспективами подальших наукових розвідок є визначення та характеристика трьох етапів військово-патріотичного виховання, що відповідно характеризуються різними рівнями засвоєння національних й військово-патріотичних цінностей: 1. Здійснення етнічного самоусвідомлення. 2. Визначення громадянсько-патріотичного самоусвідомлення. 3. Визначення військово-патріотичного самоусвідомлення.*

### **References**

1. Babajan, Ju. O. (2017). *Teoretyko-metodologichni aspekty formuvannja motyvacijnoji ghotovnosti studentsjkoji molodi do zakhystu Vitchyzny*. [Theoretical and methodological aspects of forming the motivational readiness of student youth to defend the Fatherland]. *Naukovyj visnyk Mykolajivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni V.O. Sukhomlynsjkogho*. – *Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlinsky Mykolayiv National University*, Serija: Pedagoghichni nauky, Mykolajiv, № 4 (59), pp. 27–31 (in Ukrainian).

2. Budak, V. D. (2017). *Osoblyvosti vijsjkovo-patriotychnogho vykhovannja studentsjkoji molodi*. [Features of military-patriotic education of student youth]. *Naukovyj visnyk Mykolajivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni V.O. Sukhomlynsjkogho*. – *Scientific Bulletin of the V.O. Sukhomlinsky Nikolaev National University*, Serija: Pedagoghichni nauky. Mykolajiv, № 4 (59), pp. 74–79 (in Ukrainian).

3. Verbovsjkyj, O. V. (2015). *Zmistova sutnistj vijsjkovo-patriotychnogho vykhovannja studentsjkoji molodi*. [The semantic essence of military-patriotic education of student youth]. *Dukhovnistj osobystosti: metodologhija, teorija i praktyka: zbirnyk naukovykh pracj*. – *Spirituality of personality: methodology, theory and practice: a collection of scientific papers*, Sjevjerodoneck, Vyp. 4 (67), pp. 11–18 (in Ukrainian).

4. Ghryshhenko S. V., Ilishova O. M., Jefimov D. V., Makoghonchuk N. V. (2022). *Problema nacionaljno-patriotychnogho vykhovannja*. [The problem of national-patriotic education]. *Innovacijna pedagoghika*. – *Innovative pedagogy*, № 44, T. 1, pp. 119–123 (in Ukrainian).

5. Zubalij, M. D. (2010). *Formy vijsjkovo-patriotychnogho vykhovannja dopryzovnoji molodi*. [Forms of military-patriotic education of pre-conscription youth]. Kyjiv (in Ukrainian).



6. *Koncepcija nacionaljno-patriotychnogho vykhovannja molodi*. [The concept of national-patriotic education of youth]. Dod. 2 do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 r. № 641. (2015). *Informacijnyj zbirnyk ta komentari Ministerstva osvity i nauky Ukrainy*: jedyne oficijne vydannja Ministerstva osvity i nauky Ukrainy – *Information collection and comments of the Ministry of Education and Science of Ukraine*: the only official publication of the Ministry of Education and Science of Ukraine, № 8, pp. 87–95 (*in Ukrainian*).

7. *Koncepcija pidghotovky z osnov cyviljnoji oborony i vijsjkovo-patriotychnogho vykhovannja molodi*. (2002). [The concept of training in the basics of civil defense and military-patriotic education of youth]. *Oficijne vydannja*. – *Official publication*. Kyjiv: Parlamentsjke vydavnyctvo (*in Ukrainian*).

8. Kuchynskyj, S. A. (2015). *Vijsjkovo-patriotychne vykhovannja studentsjkoji molodi u vyshhomu navchaljnomoj zakladi v umovakh sjoghodennja*. [Military-patriotic education of student youth in higher education in today's conditions]. *Pedagogichna osvita: teorija i praktyka*. – *Pedagogical education: theory and practice*. Vyp. 18, pp. 73–77 (*in Ukrainian*).

9. Ostapenko, O. I. (2018). *Suchasnyj stan ghotovnosti uchnivsjkoji molodi do zakhystu vitchyzny*. [The current state of readiness of student youth to defend the homeland]. *Osobystistj u prostori vykhovnykh innovacij: materialy Vseukrajinsjkoji naukovo-praktyčnoji konferenciji Instytutu problem vykhovannja NAPN Ukrainy za 2018 rik*. – *Personality in the space of educational innovations: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2018*. Ivano-Frankivsk: NAIR, pp. 265–269 (*in Ukrainian*).

10. Sukhomlynskyj, V. O. (1976). *Serce viddaju ditjam*. [I give my heart to children]. *Vybrani tvory. U 5–ty tomakh*. Kyjiv: Radjansjka shkola, T. 3, pp. 7–279 (*in Ukrainian*).

11. Cheplakov, S. O., Kostjuk, L. K. (2016). *Vijsjkovo-patriotychne vykhovannja ukrajinsjkoji molodi v suchasnykh umovakh*. [Military and patriotic education of Ukrainian youth in modern conditions]. *Aktualjni pytannja kuljturologiji*. – *Current issues of culturology*, Vyp. 16, pp. 96–101 (*in Ukrainian*).

*Translation of the Title, Author's name, and Abstract into the Author's Language*

**ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ  
ОСВІТИ УКРАЇНИ**

**УДК 37.015.31:17.022.1**

**Валерій Дмитрович БУДАК,**

ORCID <https://orcid.0000-0003-2698-6333>

Доктор технічних наук, професор,

дійсний член (академік)

Національної Академії педагогічних наук України,

Ректор Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського,

(Миколаїв, Україна)

E-mail: [office@mdu.edu.ua](mailto:office@mdu.edu.ua)

**Світлана Владиславівна ГРИЩЕНКО,**

ORCID <https://orcid.0000-0002-7981-3578>

Доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук

Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г. Шевченка

(Чернігів, Україна)

E-mail: [intensiv3000@meta.ua](mailto:intensiv3000@meta.ua)

**Оксана Євгенівна ОЛЕКСІЮК,**

ORCID <https://orcid.0000-0002-5527-3861>

Доктор філософії в галузі освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки, психології та інклюзивної освіти,

Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського,

(Миколаїв, Україна)

E-mail: [oleksjukoksana@ukr.net](mailto:oleksjukoksana@ukr.net)

**Ірина Феліксівна ЛОЩЕНОВА,**

ORCID <https://orcid.0000-0002-5527-3861>

Доктор філософії в галузі освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського,

(Миколаїв, Україна)

E-mail: [loshchenova.irina@gmail.com](mailto:loshchenova.irina@gmail.com)

**Каленюк Світлана Олександрівна**

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6055-8351>

доктор філософії у галузі гуманітарних наук,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського,

(Миколаїв, Україна)

e-mail: [kalenukso@gmail.com](mailto:kalenukso@gmail.com)

### **Abstract**

У статті показано аспекти військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Проаналізовано специфіку військово-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти бакалаврату та магістратури. У процесі написання статті (дослідження) були використані різні види досліджень, методи та поточні емпіричні дані. З метою актуалізації дослідження всі пошукові групи здобувачів вищої освіти були диференційовані за рівнями вищої освіти (бакалаврат, магістратура).

**Ключові слова:** військово-патріотичне виховання; здобувачі вищої освіти; військові кафедри університетів; бакалаврат; магістратура; захист країни від військової агресії.